

Boško Pešić i Danijel Tolvajčić (ur.), Filozofija egzistencije Karla Jaspersa

---

Kordić, Ivan

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju**, 2014, 13, 200 - 207

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:565210>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

S društveno-moralne strane, knjiga nas podsjeća na jednakost kao vrijednost društva na koju se najlakše zaboravlja u svakodnevnoj utrci za boljim ili čak u borbi za čistu egzistenciju. Cohen zahtijeva više poštovanja prema jednakosti u društvenom etosu koja bi se trebala očitovati kroz naše svakodnevno ophođenje s drugim ljudima. Izražava vjeru u plemenitu stranu ljudske naravi i mogućnost da se drugog čovjeka vidi kao kolegu na zajedničkom kampiranju. Takve socijalističke poruke nisu na odmet suvremenom društvu.

Dijana Eraković

dijana.erakovic@windowslive.com

Boško Pešić i Danijel Tolvajčić (ur.), *Filozofija egzistencije Karla Jaspersa* (Zagreb: Hrvatsko društvo "Karl Jaspers", 2013), 267 str.

Zbornik radova *Filozofija egzistencije Karla Jaspersa*, koji su uredili Boško Pešić i Danijel Tolvajčić, značajan je prilog promišljanju filozofije Karla Jaspersa. Sadrži *Riječ urednikâ*, petnaest studija domaćih i stranih autora, koje imaju sažetak na engleskom ili na njemačkom jeziku, a na kraju je dodana *Bilješka o suradnicima*. Pa iako tako velik broj autora čini neizbježnim da se oni i u tematici i u obradbi ponegdje preklapaju, ipak se može reći da svaki prilog ima vlastitu vlastitu originalnost i misaonu težinu.

Riječ urednikâ donosi biografiju ovog značajnog mislioca 20. stoljeća. A ona sama po sebi daje naslutiti njegova egzistencijalna i misaona polazišta koja su ga vodila prema promišljanju životnih situacija patnje, smrti, borbe i krivnje na osnovi vlastitog iskustva s bolešću. Stoga i predstavljanje njegovih glavnih misaonih područja od strane urednikâ slijedi biografski i filozofijski razvoj, pri čemu su navedena njegova ključna djela koja rasvjetljavaju pitanja poput moguće egzistencije, čovjekova odnosa prema samom sebi, pitanja predmetnog i nepredmetnog mišljenja, smisla transcendencije i njezinih šifra, filozofijske orijentacije u svijetu, kao i drugih razmišljanja u kontekstu razumijevanja metafizike. A osobito je istaknuta Jaspersova okrenutost prema filozofijskoj tradiciji, osobito Kantovoj filozofiji, ali i njegov iskorak prema nadilaženju tradicionalnih modela mišljenja u smislu promicanja slobode, otvorenosti, komunikacije, pri čemu govor o šiframa transcendencije upućuje izvan empirijskog svijeta, čiji sadržaji nisu dohvatljivi na način kako je to nerijetko sugerirala tradicionalna metafizika. Istaknuta je i važnost Jaspersova

govora o filozofijskoj vjeri, o objavi i onom obuhvatnom, o apelu za ostvarenje smisla čovjekova postojanja. Na kraju je riječ i o recepciji njegova mišljenja i njegove prisutnosti u mišljenju 20. i u mišljenju koje se etablira početkom 21. stoljeća.

Alan M. Olson u svojoj studiji "Karl Jaspers i 21. stoljeće" istražuje zašto se Jaspersova filozofija može smatrati relevantnom i za temeljne probleme filozofije 21. stoljeća. On svoje razmišljanje naslanja na činjenicu da je njezina relevantnost nastavak njegove recepcije u drugoj polovici 20. stoljeća, koja je bila snažna i u Americi. Pritom se osvrće i na njegovo bavljenje mišljenjem velikih filozofa. To i zbog toga što želi relativirati modernu skepsu prema povijesti filozofije i istaknuti potrebu promišljanja pitanja klasične metafizike i u moderno vrijeme, što se ponekad gubi u korist naglašavanja važnosti prirodne znanosti, informacijske tehnologije i neuroznanosti. Jer, iako je Jaspers nastojao nadvladati tradicionalnu metafiziku, njemu nije bilo ni na kraj pameti da zanemaruje ili omalovažava njezine bitne teme, kao ni teme teologije, njezina pitanja o Bogu, o patnji, o drugim graničnim situacijama, o smislu ljudskog života i o smislu svijeta uopće. Stoga se može reći da je njegov govor o šiframa transcencije ponekad i govor o šiframa humanizma.

Lino Veljak u svom članku "Aktualnost Jaspersove filozofije" nastavlja i produbljuje tematiku kojom se bavi i A. M. Olson. I on, naime, govori o važnosti Jaspersovih tema u suvremenom svijetu, a osobito se osvrće na pitanja filozofijske vjere, krivnje i odgovornosti, i to u kontekstu mogućnosti zločina u ime kolektiviteta. A pojam vjere, prema njemu, Jaspers određuje kao temelj našega mišljenja, i to vjere u ljudske mogućnosti nasuprot samouvjerenosti kojom čovjek sebi umišlja da već jest ono što može biti, što nerijetko vodi prema preobrazbi vjere u nadmenost moralnog samozadovoljstva, a to pak često vodi prema mučeništvu od kojega nisu zaštićeni ni filozofi poput Sokrata, Boetija i Bruna. On ovdje problematizira i činjenicu da se Jaspersov govor o transcenciji često poistovjećuje s govorom o Bogu u kršćanskom smislu i ističe da je jedan od konstitutivnih elemenata Jaspersove koncepcije vjere čovjek s njegovom slobodom, što je pretpostavka za govor o krivnji i odgovornosti, čime se on bavio i u kontekstu najdubljeg moralnog pada njemačkog naroda.

Prilog Kurta Salamuna nosi naslov "Karl Jaspers i granice tolerancije". On posebno naglašava da se Jaspersovo mišljenje smatra apelom za otvorenost i toleranciju, te pokušava dati pregled manifestacije njihove paradigme, i to u kontekstu pitanja nije li Jaspers to previše naglasio i izgubio iz vida njihove granice. Osim toga, on pokušava ustanoviti gdje su njihove načelne granice u Jaspersovu mišljenju. Pritom promišlja ideju otvorenosti u njegovu cjelokupnom djelu, zatim kritički reflektira otvorenost kao takvu i nastoji je konfrontirati s pitanjem otvorenosti ili neizgovorljivosti stvarnosti kod

Ludwiga Wittgensteina, s načelnim pitanjem decizionizma, kao i s Karlom Popperom i njegovim otvorenim društvom. U tom kontekstu Salamun ističe Jaspersovu borbu protiv zahtjeva bilo kakve apsolutnosti i naglašava da je neprijatelj ovih dviju paradigmi ne samo ideološki temelj totalitarnog oblika vlasti nego da on nastupa u različitom političkom ruhu. Ovdje se postavlja i pitanje granica otvorenosti i tolerancije u odnosu prema kršiteljima ljudskih prava kao i načelno pitanje mogućnosti komunikacije s njima.

Boško Pešić u svom članku "Jaspersovo 'rasvjetljavanje egzistencije'" istražuje u kojoj mjeri rasvjetljavanje egzistencije ima metodološko značenje za Jaspersovu filozofiju egzistencije u cjelini. Pritom on ključ za razumijevanje rasvjetljavanja nalazi u Jaspersovoj pretpostavci da egzistencija ne može postati objekt samopromatiranja, kao i da se ne može svesti na empirijsku individualnost i subjektivnost kao individualnu svijest ili svijest uopće. Tako se filozofijski koncept egzistencije sastoji u tome da se sigurnost objave bitka razumije kao dostizanje samotranscendencije od stvarnoga prema nestvarnomu. Za to autor smatra potrebnim razjasniti razliku koju Jaspers vidi između rasvjetljenja u smislu trajne svjetline i osvjetljavanja koje ima karakter privremenosti. U tom smislu radi se o razumijevanju čovjekova tubitka koji u samobitku treba biti transcendiran kao moguća egzistencija i autentična egzistencija koja u sebi krije istinsku slobodu. A tu je uvijek prisutna napetost između subjekta i objekta, ali i njihova obuhvaćenost od strane bitka u svijetu. Stoga u suvremenom svijetu naglašena znanstvena orijentacija u objektivitetu svijeta mora biti svjesna potrebe prekoračenja njegovih granica, što je skok u slobodu, koji ima relevantnost koja nadilazi empirijsku spoznaju. U tom smislu čovjekov samobitak nikad nije dovršen, kao što ni filozofiranje nije dovršeno, što sugerira ograničenost svakog mogućeg znanja.

Werner Schüßler se u svom članku "Šifra kao jezik transcendencije. Je li Karl Jaspers 'negativni teolog'?" pita može li se primjereno govoriti o Bogu. Ovo pitanje u moderno je doba postalo važnim, budući da se tu pojam stvarnosti orijentira prije svega prema onom iskusivom i pozitivnom u znanstvenom istraživanju. Pa ako se ne pristaje uz pojam Boga koji ne poznaje rastavljanje Boga od njegove predodžbe, postavlja se pitanje je li onda nužno izlaz potražiti u šutnji poput one Wittgensteinove. No, to pitanje vodi i prema negativnoj teologiji koja je prisutna kod teologa i filozofa poput Klementa, Augustina, Plotina, Tome, Kuzanskog. Kod Jaspersa je na djelu ovisnost i o Plotinu, pa ga možda i on vodi prema transcendenciji kao šifri, prema beskonačnom u smislu kategorija izvan kategorija. To i zbog toga što Bog u ovom smislu ne može biti predmet znanja. Stoga se govor o šifri može razumjeti kao oblik pojavljivanja transcendencije u onom neutjelovljenom što nadilazi tjelesnost i zahtijeva slušanje višejezičnog jezika šifre, govora o osobnom Bogu u kršćanskom smislu, ali i o Bogu kao božanstvu. Pa iako je Jaspers sklon negativnoj teologiji, budući da je uvjeren da nikad neće spoznati

što Bog jest, ipak se ne može reći da je blizak njezinoj klasičnoj formi, budući da negaciji ne pridodaje ni afirmaciju ni eminenciju.

Danijel Tolvajčić u svom članku "Transcendencija, filozofijska vjera i šifra 'Bog'". Neki aspekti metafizike Karla Jaspersa" želi razjasniti ključne pojmove Jaspersove filozofije kao što su transcendencija, filozofijska vjera i Bog. Pritom ističe da ih on ne interpretira u smislu tradicionalne metafizike, koje se odrekao studirajući Kanta, ni u smislu religijskog ključa, kojega se odrekao zbog imanentizacije transcendencije, nego u smislu šifra putem kojih čovjek može postati on sam ukoliko ih prihvati u slobodi, dok je Bog temeljna šifra transcendencije koja je dostupna filozofijskom vjerom. Autor polazi od pretpostavke nemetafizičnosti suvremene filozofije, ali i potrebe traganja za smislom ljudskog života. No, pita se i je li metafizička misao doista nestala iz ljudskog života i tvrdi da Jaspers pokazuje da je filozofija i dalje otvorena metafizičkim pitanjima, a na mjesto metafizike kod njega stupa filozofijska vjera. A i ovakva filozofija ostaje metoda traženja transcendencije, koliko god se ona razlikovala od klasične metafizike. No, Jaspersovo filozofiranje odvija se u krugu, tautologijama i proturječnostima, u mitologiji, teologiji i filozofiji, pri čemu se može govoriti o formalnom i o egzistencijalnom transcendiranju i o potrebi čitanja šifriranog pisma transcendencije, pri čemu filozofijska vjera postaje akt filozofirajuće egzistencije. Tako filozofijski sadržaji vjerovanja nisu doktrinalni, nego nose egzistenciju onoga tko filozofijski vjeruje.

Chris Thornhill u svom prilogu pod naslovom "Karl Jaspers i Theodor W. Adorno: metafizika ljudskoga" polazi od uvjerenja da su teorijski odnosi između kritičke teorije i egzistencijalne filozofije do sada bili isključivo usredotočeni na misaone poveznice između Martina Heideggera i Theodora Adorna, no da ih treba proširiti i na dijalog između Adorna i Karla Jaspersa. Istražujući kognitivne, etičke i političke implikacije njihovih djela on želi pokazati da oni imaju mnogo zajedničkoga. To posebno vrijedi pri promišljanju idealizma i politike humanizma, ali i uloge metafizike u modernoj filozofiji. Obojica, naime, nastoje spasiti sadržaje metafizičkog mišljenja i odbacuju tendenciju imanentnog ili autonomističkog promatranja ljudske stvarnosti. Sličan odnos prema metafizici osobito je očit u interpretaciji Kanta, u kritici neokantijanizma i u odbacivanju Heideggerova odnosa prema Kantovoj filozofiji. A u promišljanju odnosa između Heideggera i Frankfurtske škole autor vidi početno neprijateljstvo koje je završilo djelomičnim pomirenjem, dok se odnos ove škole prema Jaspersovu mišljenju čini nepomirljivijim, budući da Adorno Jaspersa vidi i kao filozofa monotonog subjektivizma. Pa ipak se može reći da su unatoč razlikama njihove pozadinske filozofijske namjere bliske. Tako Adornova epistemološka kritika idealističkih teorija svijesti ima sličnosti s Jaspersovim stajalištem, a kritika Kanta s njegovim odbacivanjem formalno-etičke autonomije. Isto tako, ni Adorno ni Jaspers ne bave se metafizikom kao znanošću o čistim bitima nego o ljudskom iskustvu.

Indu Sarin u svojoj studiji pod naslovom “Težnja za stvaralačkim jedinstvom. Jaspers i Tagore” zastupa mišljenje da svijest pojedinca posjeduje sposobnost obuhvatiti druge i ostvariti na svim razinama kreativno jedinstvo s njima. Stoga je samointegracija bitan elemenat integracije s drugima, a pojedinac i svijet oko njega nerazdvojivi su. Ostvarenje jedinstva sa svijetom, prema njemu, pokazuje i Tagore svojim pojmom *viśawkarma*, dok Jaspers beskonačnu zadaću ljudskog jedinstva vidi u historijski višestranim izvorima pojma egzistencijalne komunikacije i jedinstva povijesti, što vodi prema integraciji među ljudima, zajednicama i narodima. Pritom autor ističe da Jaspersov koncept egzistencije koja je povezana s razumom dovodi do integracije, da njegov holistički pristup otvara vrata egzistencijalnoj komunikaciji. A i taj koncept blizu je onome indijskog mislioca Tagorea. I jedan i drugi prave, naime, razliku između materijalističke osnove ljudskoga jedinstva i jedinstva koje se temelji na sveobuhvatnoj viziji koja poštuje različitosti. Misiju postizanja jedinstva valja pak ispuniti putem odnosa prema samom sebi, prema drugima i prema Bogu. Spoznaja pak Boga kod Jaspersa se ne postiže putem nekog medija, izvođenjem rituala, prijanjanjem uz dogmu, nego neposrednim i osobnim susretom. A autor je uvjeren da je i Tagore dijelio Jaspersovo stajalište u pogledu stvaralačkog jedinstva svega s različitim razinama, pri čemu je harmonija odnosa središnja tema Tagoreova mišljenja.

Rusmir Šadić u članku koji nosi naslov “Karl Jaspers i Ibn Arabi – prilozi komparativnoj ontologiji” analizira neke filozofijske ideje Karla Jaspersa i Ibn Arabija, pri čemu organizira svojevrsan susret mislilaca s Istoka i sa Zapada. Ova komparativna analiza tiče se prije svega pitanja onoga obuhvatnoga, *philosophiae perennis* i transcendencije. Pritom je za njega očito da se unatoč vremenskoj udaljenosti od sedam stoljeća, obostranom nepoznavanju i pripadnosti različitim kulturnim, civilizacijskim i religijskim krugovima nalazi mnogo toga zajedničkoga u mišljenju dvojice mislilaca. Tako čitanje djela jednoga i drugoga ponekad daje naslutiti veliku bliskost njihovih misaonih svjetova kao jedinstvenog izraza čovjekova traganja za onim obuhvatnim, transcendentnim. U tom kontekstu autor razlaže bitne elemente pojma obuhvatnoga i kod Jaspersa i kod Ibn Arabija, kao i pitanje univerzalne mudrosti koja se reflektira u Jaspersovu govoru o filozofijskoj vjeri, dok se slično razmišljanje kod Ibn Arabija pojavljuje pod pojmovima *hikma laduniyya* i *hikma ilahiyya*. Na isti način moguće je promatrati i pojam transcendencije u kontekstu apsolutnog bitka i apsolutne stvarnosti. Pritom transcendencija može biti shvaćena i kao *deus absconditus*, budući da je ona diskurzivnom mišljenju nedostupna, što vrijedi i za Jaspersa, koji govori o šiframa, kao i za Ibn Arabija u njegovu poimanju jedinstva.

Pavao Žitko u svom članku “Karl Jaspers i sv. Anselmo Canterburyjski. Egzistencijalno-filozofijska interpretacija ontološkog dokaza Božjeg postojanja” raspravlja o sadržaju Anselmova *Proslogiona* i njegove interpretacije od

strane Karla Jaspersa. Pritom mu se čini da je Jaspersov govor o ontološkom dokazu značajan i onda kad se radi o raspravi o odnosu mislećeg subjekta i transcendentne sfere umjesto o razjašnjenju čiste transcendencije. Stoga je uvjeren da se može govoriti o originalnosti njegove interpretacije. To za njega pokazuje i Jaspersova analiza povijesno poznatih verzija ovoga dokaza, poput one Gaunilove, Tomine, Leibnizove, Descartesove i Kantove. Sve to, naime, može pokazati izvornost Anselmovog ontološkog razmišljanja, a koje s egzistencijalno-filozofijskog stajališta potpada pod svojevrsna ograničenja. A Jaspers se trudi oko razumijevanja Anselmova ontološkog dokaza tako da nastoji objasniti narav jedne takve misli u kontekstu u kojem je nastala, te je u izvjesnom smislu rehabilitirati. Svojevrsni pak nesporazumi oko ovoga dokaza nastajali su i nastaju zbog toga što je on često promatran na razini jezika i pojavnosti, a ne u njegovu odnosu prema onom transcendentnom, ali i zbog toga što se često nedovoljno razlikovalo pitanje Anselmova razumijevanja esencijalnosti i ontičnosti. A Jaspers sa svoje strane Anselmov dokaz oslobađa od svođenja na logičku dedukciju i rehabilitira odnos prema onom transcendentnom, iako ono s egzistencijalnog stajališta ostaje limitirano.

Cristóbal Holzapfel u svojoj studiji s naslovom "Entuzijazam i ljubav kod Jaspersa" polazi od Jaspersova uvida da se i mistika i entuzijazam uvijek nalaze u potrazi za jedinstvom, za cjelinom, za onim bitnim i božanskim, a da se razlika među njima sastoji u tome što je mistika zbog mogućnosti mističnog jedinstva, *unio mystica*, okrenuta onom nepokretnom, dok entuzijazam uvijek znači pokret. Pritom su bitne dvije forme entuzijazma, ritual i ljubav, a ljubav uključuje ophođenje s ljudima u smislu individua i osoba. Za razumijevanje ovih Jaspersovih postavki autor se, osim entuzijazmom i ljubavlju, bavi i njegovim drugim pojmovima, kao što su svjetonazor, granične situacije, bitna krivnja i trpeća borba. A entuzijazam je za Jaspersa i nešto što je jedinstveno i što teži prema jedinstvu, on je svojevrsno samopostajanje u samopredanju. No, svaki predmet entuzijazma dan je na specifičan način, pa je on uvijek povezan sa stvarnošću. Ipak, čini se da je najvažnija oznaka i entuzijastičkog stava ljubav, zbog čega se može reći da Jaspers stoji u velikoj platonskoj tradiciji filozofije ljubavi. A kako je istinska ljubav dotaknuta onim apsolutnim, ona ne prima smjernice od nečega konačnog, empirijskog, nego je za nju mjerodavno ono beskonačno. No, upravo zbog svoje konačnosti čovjek je uvijek u borbi, patnji, krivnji i smrti, u graničnim situacijama, koje unatoč svojevrsnoj opipljivosti pokazuju svoju zagonetnost, tajnovitost, nedokučivost.

Brigitte Essl i Helmut Wautischer svojim člankom "Ozdravljujuća dimenzija Grenzerfahrung-a u oporavku od trauma" pokušavaju u smislu filozofije Karla Jaspersa razjasniti mogućnost razumijevanja graničnih situacija kao svojevrsnog obzora pri liječenju suvremenih trauma, pri čemu dotiču

i moguću ulogu neurofiziologije kao prirodne znanosti u ovom kontekstu. Pritom podsjećaju na činjenicu da su se do kraja 20. stoljeća u psihologiji, medicini i biologijskim znanostima pojavila djela koja su proizišla iz proučavanja trauma kod pojedinaca koji su bili izloženi katastrofama, ratu i nasilju, što je potaknulo prepoznavanje posttraumatskog stresnog poremećaja kao jasno uočljivog medicinskog stanja kod pacijenata. To im je dalo povoda da podsjetu i na doprinos Karla Jaspersa u posredovanju između neurofiziologije i iskustva, kao i na važnost njegova isticanja graničnih situacija pri nastajanju trauma. Tako uvid u njihovu strukturu pomaže pri njihovu liječenju. Za ovo je važan nastanak i razvoj psihologije traume u Americi pri istraživanju stresnog stanja ratnih veterana. A Jaspersovo mišljenje može pomoći da posvešćivanje njihove neizbježnosti potakne pacijente da ih prihvate kao nešto što je pripadno njihovoj egzistenciji, budući da se mnogo toga što se dogodilo ne može učiniti nedogodnim, što onda može otvoriti put prema njihovom postupnom i barem djelomičnom nadvladavanju.

Ivica Musić u svojoj studiji "Filozofskom vjerom protiv scijentističke sljeparije. Jaspersova alternativa modernom praznovjerju" propituje značenje Jaspersovog govora o filozofskoj vjeri i o znanstvenom praznovjerju kao svojevrsnom kritičkom potencijalu prema modernom scijentizmu koji u sebi krije praznovjerne crte upravo zbog toga što nerijetko svaku vjeru, pa onda i filozofsku, proglašava praznovjerjem, a da uopće ne primjećuje da je postao žrtvom onoga što drugima predbacuje. U tom kontekstu Jaspersovo mišljenje je vrlo poučno, budući da se on bavio i filozofijom i znanošću. Na osnovi toga je u stanju uvidjeti granice znanstvenog znanja koje je u najboljem slučaju granično, a ne cjelokupno znanje u njegovu totalitetu. Za ovo se stajalište, koliko god to možda bilo neočekivano, može naći oslonac i u Wittgensteinovu mišljenju da znanstvena slika svijeta nije problem, nego da je problem njezina sklonost da priječi put prema dubini koja nadilazi znanost i znanstvenost, kao što je to slučaj i u Heideggerovoj kritici znanosti i tehnike, iako se pritom znanost kao takva ne dovodi u pitanje. U tom kontekstu moguće je razumjeti i Jaspersovu tezu da filozofija ne može biti ni hladno umovanje ni konačno posjedovanje istine, nego da je ona moguća samo kao zauzeto egzistiranje na temelju cjeline normi obuhvatnog bitka. Tu onda i religija može imati svoje mjesto, i ona tradicionalno shvaćena i ona kako je Jaspers razumije u svom razmišljanju o filozofskoj vjeri.

Ivan Koprek u svom razmišljanju "Što za Karla Jaspersa znači 'filozofska vjera'? Mogućnost dijaloga teologije i filozofije u 'Godini vjere'" iz aktualnog povoda nastoji razjasniti Jaspersovo poimanje vjere u njezinoj tajnovitosti i suvremenoj prisutnosti. Pritom podsjeća da su i filozofija i teologija uvijek nanovo razmišljale o odnosu razuma i vjere, da bi Jaspersov govor o filozofskoj vjeri smjestio u kontekst pitanja o značenju njegovih rješenja za

eventualni dijalog između vjere i znanja. U tom smislu spominje i važnost promišljanja odnosa razuma i vjere u apostolskom pismu pape Benedikta XVI. "Vrata vjere". Isto tako naglašava da i u suvremenom svijetu postavljati pitanje vjere ne znači udaljavati se od svijeta, nego biti svjestan odgovornosti koju čovjek ima za njega. Jer, vjera je ljudski fenomen koji nadilazi mogućnosti i granice čovjeka u njegovoj prirodnoj dimenziji, cjelina stvarnosti ne može biti predmet njegova znanja i predočavanja, budući da je sve to dio cjeline. Stoga podsjeća i na Wittgensteinovu tvrdnju iz *Tractatusa* o onom mističnom, budući da neizbježno znanje postoji samo unutar svijeta objekata, dok je odmak, odskok od njih stvar slobode, a ne stvar uvjerenja da su granice znanja granice mišljenja, što Jaspers pokušava posvijestiti svojim govorom o filozofijskoj vjeri, o egzistencijalnom i transcendentnom, što nije stvar egzaktnog znanja, nego moralne, odnosno periekhontološke dimenzije čovjekova postojanja.

Iva Mršić Felber svojim prilogom "Recepcija filozofije Karla Jaspersa u Hrvatskoj" zaključuje ovaj sadržajem bogati zbornik. Tu su predstavljeni oni autori koji su se opsežnije bavili Jaspersovim mišljenjem i čije djelo je zaključeno njihovom smrću, što ne znači da nema vrijednih živućih mislilaca koji se bave ovom filozofijom. Stoga je ovdje predstavljen doprinos Branka Bošnjaka u rasvjetljavanju Jaspersova mišljenja, osobito s obzirom na njegov odnos prema Karlu Marxu. Ante Kusić je označen kao onaj tko brani skolastičko-kršćansku koncepciju problema kojima se bavio i Jaspers. Danilo Pejović je pak istaknut kao mislilac koji Jaspersa ističe u kontekstu njegova suprotstavljanja pozitivizmu i idealizmu i njegove potrage za komunikacijskom i terapeutskom svrhom filozofije. Bonifac Badrov se promatra kroz prizmu njegova uvjerenja da su Heidegger i Sartre zastupnici ateističkog egzistencijalizma, a Jaspers teističkog. Vanja Sutlić se bavio Jaspersom kao filozofom života, pri čemu je naglašavao samobitak uvjetovan slobodom odluke. I na kraju, Stjepan Zimmermann Jaspersa vidi kao onoga tko odbacuje transcendenciju i vjeru u osobnog Boga. Autorica naglašava da ovi autori Jaspersovu filozofiju vide iz vlastite filozofijske vizure, a nerijetko se više žele obračunati s njegovim mišljenjem nego ga istinski predstaviti. Stoga zaključuje da je Jaspersova recepcija u Hrvatskoj prilično oskudna, te da ona prava tek predstoji.

Ivan Kordić

Institut za filozofiju
Ul. grada Vukovara 54
10000 Zagreb
ivan.kordic1@zg.htnet.hr